

Script

Marga Minco-verhalen uit het Bittere Kruid/Verteltheater.

Marga Minco vertelt in 'Het bittere kruid' hoe zij in de oorlog als 16-jarig Joodse moest onderduiken om aan de dodelijke greep van de Duitse bezetters te ontkomen.

Haar ouders en haar broer en zus werden opgepakt.

Verteller: een vrouw.

Duur: 20 minuten.

Muziek: klezmer.

Begin.

1. De kampeerbekers

(Spelt voor een spiegel de Jodenster op haar jas)

Ze zeiden tegen ons: jullie hadden al lang weg moeten zijn!

We haalden onze schouders op, we bleven!

Op een ochtend vond ik drie gele enveloppen in de bus.

Het waren de oproepen.

We moeten ons melden, zei mijn broer Dave.

Ik voel er weinig voor, zei Betty.

Ik zei niets, ik was de jongste!

We kochten rugzakken en voerden onze kleren met bont en flanel

We stopten overal doosjes vitaminen in, zo stond het in de oproep.

En ook dat we kampeerbekers moesten meenemen.

Dave en ik gingen ze in de stad kopen.

Het werden drie rode, ze hadden alleen maar rood.

Ja, zei de bediende, ik heb alleen rooie. Maar om te kamperen zijn ze heel fleurig hoor!

Onderweg naar huis kwamen we meneer Zaagmeier tegen.

Hebben jullie ook een oproep gehad?... Niet gaan hoor.

We hebben al gepakt.

Wees verstandig! Als je ernaar toe gaat, kom je niet meer terug!

Toen we naar huis liepen, zei Dave: waarom maakt iedereen ons toch zo bang? Wat zullen ze ons nu doen?

Ja, zei ik, wat zullen ze ons doen?

2. De mannen.

Die avond stond ik voor het raam en keek naar buiten.

Er liep geen mens op straat, het was zo stil dat je de vogels kon horen fluiten.

Ga maar bij het raam weg, zei mijn moeder.

Er is niets te zien, zei ik

(Gaat zitten)

Mijn moeder schonk thee in.

Misschien was het toch beter als we geen thee dronken. Als ze mochten komen, kunnen we vlug naar onze schuilplaats gaan.

Het is zo ongezellig zonder thee.'

Langzaam werd het donker.

Opeens hoorden we het geluid van vrachtwagens. Ze reden heen en weer.

Daar gaan ze, zei mijn vader.

Ze rijden voorbij, zei mijn moeder.

We luisterden naar de geluiden.

Mijn moeder keek naar haar kopje en ik wist dat ze het leeg wilde drinken, maar ze bewoog niet.

(Zit bewegingsloos)

Toen ging de bel.

We bleven zitten en keken elkaar verbaasd aan

Alsof we ons afvroegen: wie zou daar zijn?

Alsof we het niet wisten.

Alsof we dachten: het kan net zo goed een kennis wezen, die op visite komt.

Ze stonden in de kamer voor we ons hadden kunnen verroeren.

Het waren grote mannen en ze hadden lichte regenjassen aan.

Mijn moeder dronk haar kopje thee uit.

Haal onze jassen even, zei mijn vader tegen mij.

Ik bleef in de gang staan.

Ik hoorde ze praten.

Toen draaide ik me om, liep de keuken door, de tuin in.

Zacht trok ik het tuinpoortje achter me dicht en rende de straat uit.

Ik bleef rennen tot ik op het Frederiksplein kwam.

Er was niemand te zien.

Het was of ik alleen was in een verlaten stad

3. Uit elkaar

(Doet Jodenster af, trekt jas aan, muts op, zet koffer klaar)

Ik was bij mijn broer Dave en zijn vrouw Lotte ingetrokken, die ergens in Amsterdam een kamer hadden gehuurd.

Toen we onze haren gingen bleken met een mengsel van ammonia en waterstofperoxide, begreep de hospita dat wij joden waren en stuurde ons weg.

Ik weet een adres in Utrecht, zei mijn broer.

Met blond haar en zonder sterren liepen we over het Damrak.
We hadden voortdurend het gevoel dat de mensen naar ons keken.
Vlak bij het station zei Dave: het lijkt me beter dat we nu uit elkaar
gaan. We zien elkaar straks in de trein.

Ik deed wat hij gezegd had.
Ik koos een loket waar de anderen niet stonden.
Ik passeerde de controle en zocht de trein naar Utrecht op.

(Gaat op het puntje van een stoel zitten)

We hadden nog zeven minuten.
Ik had gedacht dat ze wel gauw na mij zouden instappen, maar ze
kwamen niet.

In de coupé begon een vrouw tegen mij te praten.
Utrecht is een gezellige stad, vindt u ook niet?

Ik knikte

Het haalt het natuurlijk niet bij Amsterdam, maar toch mag ik er graag
zijn. Mijn hele familie woont er, dat scheelt natuurlijk. Heeft u ook
familie in Utrecht?

Nee, zei ik.

Een minuut voor het vertrek kwam Dave de coupé binnen.
Hij ging niet zitten, keek mij niet aan, zette zijn tas naast me neer en
voordat ik hem iets kon vragen, stapte hij weer uit.
De trein zette zich onmiddellijk daarop in beweging.
Is dat uw tas? vroeg de vrouw.
Ja, zei ik, ik had hem vergeten.
Goh, wat aardig van die meneer!

(Staat op, neemt de koffer in de hand, loopt rond)

Toen waren we in Utrecht.
Veel plezier vandaag in Utrecht, riep de vrouw me na
Het bleef in mijn hoofd hangen toen ik het stationsplein overstak.

Na een korte wandeling stond ik in de portiek van het huis waar ik
moest zijn.

(Kijkt naar boven)

Meteen nadat ik op de bel gedrukt had, ging de deur open. Bovenaan
de trap zag ik een man en een vrouw staan.

Ik ben... begon ik.

We weten het, zei de man. Uw broer heeft ons gebeld en gezegd dat u
alleen komt. Bij een controle op het station is zijn vrouw
aangehouden. Hij wilde bij haar blijven.

In de kamer wezen ze mij een diepe stoel.
Het spijt me erg, zei de man: we hebben hier geen plaats.
Maar ik weet wel een goed adres voor u.

4. Ondergedoken.

Ga maar zitten, zei de vrouw. Ze schilde aardappels..

(Trekt jas uit en zet muts af, ze gaat zitten)

De aardappelen vielen met een plons in de teil.
We eten veel aardappelen, zei de vrouw
U heeft zeker een groot gezin? vroeg ik
We zijn met z'n zessen en er komt er nog weer één bij, zei ze
Wij waren met z'n vijven, zei ik.
Ik kon me niet herinneren dat er bij ons thuis zoveel aardappelen
geschild werden.
Zijn de anderen allemaal weg?
Ja, zei ik.
D'r komt niemand van terug, zeggen ze.

Ze keek op, buiten knerste het grint, een paar jongens holden de kamer
in.

Achter hen kwam een man.
Toen ze mij zagen bleven ze staan.
We hebben nog geen bed, zei de vrouw
Zo, zei de man: brengen ze die dan niet?
Nee.

Dan haal ik het! zei de man.
De vrouw gooide hout op de kachel en zette de pan met aardappels op.
De kinderen waren naar buiten gegaan. Af en toe gluurden ze door het
raam naar binnen
De vrouw zette borden op tafel.
Zeven borden telde ik.

Weten jullie dat ik eerst niet wist waar ik zat?
Ik wist alleen dat het een laag huis was met een zolderraampje boven
de achterdeur.
Je woont hier niet, zei de vrouw.
Maar ik ben hier toch, zei ik.
Nee, zei ze. Je moet onthouden dat je hier niet bent, je bent nergens!
Ze zei het niet onaangenaam. Ze had het beste met me voor. Maar het
bleef bij me hangen: je bent nergens.
Op den duur ging ik er zelf in geloven. Ik zat soms een hele tijd naar
mijn handen te kijken.
(Doet dat)
Een spiegel was er niet en het zolderraam hadden ze dicht gekalkt.
Alleen als ik naar mijn handen keek herkende ik mezelf, bewees ik
mezelf dat ik er nog was.

5. Het dorp van mijn moeder

(Jas aan, muts op, schoudertasje om)

Het dorp van mijn moeder lag in het uiterste noordoosten van Groningen.

Ik was er met mijn haren gebleekt naar toe gereisd toen ik hoorde dat de transporten uit Westerbork een week waren stopgezet. Opeens had ik me gerealiseerd, dat ik misschien toch nog iets voor mijn ouders kon doen.

Na enkele keren de weg te hebben gevraagd, vond ik de pastorie. Ik werd binnengelaten en even later zat ik tegenover een vriendelijke, afwachtend kijkende dominee.

(Gaat zitten)

Wat kan ik voor u doen?

Het gaat om een echtpaar, goede vrienden van mij, die op het ogenblik in Westerbork zitten.

Ik zei goede vrienden.

De transporten naar Polen zijn een week opgehouden, zei ik.

Er is nog een kans om ze eruit te krijgen.. Ik ken ze erg goed, ziet u..

Ik moet dit voor hen doen.. ze moeten eruit.'

U komt hiervoor bij mij?

De vrouw is in dit dorp geboren. Ze is bij joodse pleegouders opgevoed, maar ze is protestant. Waarschijnlijk is ze gedoopt. Met een verklaring dat ze van protestantse afkomst is en een bewijs uit het doopregister kan ik die vrouw en die man uit het kamp krijgen. Gemengde huwelijken laten ze gaan.'

Het is een kleine moeite om dat na te gaan. Zegt u maar hoe ze heet en wanneer ze geboren is.

Ik volgde de vinger van de dominee.

Hij kon nu ieder ogenblik de naam van mijn moeder noemen.

Kijk, daar is ze, daar staat haar naam, zorgvuldig opgeschreven in het jaar 1890.

Vreemd, ik kan haar niet vinden... Vergist u zich niet? Weet u zeker dat u haar geboortjaar goed heeft?

Ja, dat weet ik zeker.

Ik wist wat hem aanstonds moest vragen.

Die naam komt niet in het doopregister voor, zei de dominee.

Kunt u mij toch een verklaring geven?..... Met die verklaring bestaat er een grote kans, dat ze niet gedeporteerd worden, begrijpt u?

Aan de manier waarop de dominee mij aankeek, merkte ik dat hij de misleiding doorzag.

Ik zou u graag willen helpen, maar ik mag hier niet alleen over beslissen. Ik moet dit met mijn ouderlingen bespreken. Zij moeten ermee akkoord gaan en mee ondertekenen.

Na een half uur was de dominee terug.

Met hem kwamen twee boeren de studeerkamer binnen. Ze bleven staan met de rug naar mij toe, de pet in de hand.

Komt die naam in het doopregister voor? vroeg de ene ouderling.
Nee, antwoordde de dominee. Die naam komt niet in het doopregister voor.

Dan zijn het geen protestanten.

‘Het is niet te bewijzen’.

Hoe kunnen we dan zo’n verklaring geven?

Ik heb u al gezegd, dat we het zouden doen om iemand te helpen, die in Westerbork zit.

Wat niet waar is, is niet waar.

Het is ja of nee.

Nee, dat kunnen we niet ondertekenen.

Zonder mij aan te kijken gingen de ouderlingen de kamer uit
Het spijt me, zei de dominee, dat ik nu niets meer voor u en uw vrienden kan doen.

(Pakt briefkaart uit het tasje)

Later kreeg ik een briefkaart van mijn vader.

We zijn uit Westerbork vertrokken. We zijn op weg naar de grens.

Moeder maakt het goed. De trein is erg vol.

Hij had het met potlood geschreven en zijn naam er niet onder gezet.

(Laat de kaart zien en gaat terneergeslagen af)

Einde